

ÇAKMAK, Dursun

(1928-2003)

Nuruosmaniye Camii müezzini,
dinî mûsiki bestekârı, hânende.

Trabzon'un Of ilçesine bağlı İlvan köyünde doğdu. Nüfus kaydında doğum tarihi 10 Mayıs 1928 olarak kaydedilmişse de ailesi onun 1926'da doğduğunu söylemektedir. Babası gemicilik ve inşaat işlerinde uzun yıllar çalışmış Şükrü Efendi, annesi Sâbire Hanım'dır. İki yaşında iken ailesi İstanbul'a göç etti ve Fatih'te Cibali Haydar mahallesine yerleşti. Cibali İlkokulu'nda tamamladığı ilk öğreniminin ardından Sultanahmet Sanat Okulu'na girmek istediysede gözünün iyi görmediği gerekçesiyle buraya alınmadı. Böylece resmî eğitim hayatı sona ermiş oldu. Daha sonra Kapalı Çarşı'da bir gümüş işlemecisinin yanında çalıştı ve kuyumcu kakmalığı alanında usta olarak yetişti. On beş-on altı yaşlarında iken Kapalı Çarşı'da sesinin güzelliğini farkeden gayri müslim esnaftan bazılarının ona şarkı okuttuklarını gören müslüman esnaf da güzel ezan okuyacağını düşünerek onu yakındaki Nuruosmaniye Camii'ne götürdü. O sırada caminin başımamı olan Hasan Akkuş ve başmüezzin Haydar Efendi okuyuşunu beğenince zaman zaman camide ezan okudu. Bu esnada camî müezzinlerinden Abdülkadir Akşahin hastalanınca iki yıl müezzin vekilliğı yaptı. Asker dönüşü adı geçen müezzinin vefat etmesi üzerine 1954'te Nuruosmaniye Camii'ne müezzin tayin edildi. Camideki vazifesine ve Kapalı Çarşı'daki işine devam ederken bir yandan da Hasan Akkuş'tan Kur'an tâlimi dersleri aldı. 1955'te Hüseyin Tolan'la tanıştıktan sonra onun yönetimindeki Çarşılı İlahî Grubu'nun çalışmalarına katıldı. 1977'den itibaren bu topluluğu kendisi yönetmeye başladı. Hayatı boyunca müezzinliğin yanı sıra dinî mûsiki sahasında pek çok öğrenci yetiştiren Dursun Çakmak, 1 Eylül 2002 tarihinde beyin tümörü ameliyatı geçirmesinin ardından 24 Temmuz 2003'te vefat etti ve Beylerbeyi Mezarlığı'na defnedildi.

Ezan konusunda Türkiye'de tavrı sahibi isimlerin en önemlilerinden olan Çakmak

dinî mûsikideki bestekârlığı ve hocalığıyla da öne çıkmıştır. İlkokul yıllarında Cibali Haydar mahallesindeki caminin imamından Kur'an okumayı öğrenmiş, mûsikiye yönelişinde bu hocanın da etkisi olduğunu söylemiştir. İlk mûsiki derslerini Âdil adlı bir mûsikişinastan almış, daha sonra Sadettin Kaynak, Hüseyin Tolan, Kemal Gürses, Mustafa Rona, Fikret Bozdoğan, Halil Can, Yaman Dede ve Nezihi Tolan'dan aldığı derslerle kendini yetiştirmiştir.

Ömer Erdoğdular'ın anlattığına göre Halil Can bir gün Nuruosmaniye Camii'nin yanından geçerken Dursun Çakmak'ın ezanını dinledikten sonra onu pazar günleri evinde yaptığı meşk çalışmalarına çağırılmış ve Çakmak uzun yıllar bu evdeki mûsiki derslerine devam etmiştir. İlk beste çalışmalarına 1977'de güftesi M. Nuri Gençosman'a ait, "Nûrun sebab-i hilkat-i ekvandır efendim" mısrayla başlayan hicaz tevşihleriyle başlamış, ardından camî mûsikisi formunda ilâhiler bestelemiş, güftelerini daha çok Yûnus Emre, Âdile Sultan, İbrâhim Hakkı Erzurûmî, İsmâil Hakkı Bursevî, Müctebâ, Aşkî (Muzaffer Ozak), Nuri Baş, Asım Köksal gibi kişilerden seçmiş, bestelerini tevşihler, ramazan, muharrem, hac ve annem ilâhileri diye sınıflandırmıştır. Kendi el yazısıyla

Dursun Çakmak

yazdığı eserlerin altına, "Bi-iznillâhi teâlâ muhterem kardeşime, ilmî bir değeri olmayıp sadece âciz bir duyuşun kâğıt üzerindeki ifadesidir" ibaresini eklerdi.

182 adet dinî bestesi bulunan Dursun Çakmak'ın güftesi Ahmet Remzi Akyürek'e ait, "Müjde mü'minler size mâh-ı gufrandır gelen" mısrayla başlayan acem aşiran ramazan ilâhisi; güftesi Tevfik Çapacıoğlu'na ait, "Âşıkız Muhammed'e" mısrayla başlayan uşşak ilâhi; güftesi Nuri Baş'a ait, "Yâ Resûlellah firâkın yaktı ben soldum bugün" mısrayla başlayan uşşak ilâhi; güftesi Hâfız Mecid Sesigür'e ait, "Sebeb-i hilkat-i âlem yüceden sesleniyor" mısrayla başlayan rast ilâhi; güftesi Gafûrî'ye ait, "Sürüp dergâhına rûy-i siyâhım" mısrayla başlayan hüseyinî ilâhi; güftesi Kemal Edip Kürkçüoğlu'na ait, "Geçti bir yıl yine bir mâh-ı muharrem geldi" mısrayla başlayan hüseyinî muharrem ilâhisi; güftesi Sultan II. Mustafa'ya ait, "Dil-i şeydâyî söyletsen Resûlullah'a âşıktır" mısrayla başlayan rast tevşihini bilinen eserlerinden bazılarıdır.

Dursun Çakmak'ın tiz perdelerden muhrik edasıyla ve pürüzsüz sesiyle okuduğu ezanlar dönemin en çok yankı uyandıran okuyuşlarıydı. İstanbul'un gü-rültüden uzak olduğu yıllarda onun Nuruosmaniye'de okuduğu ezanların Beyoğlu, Kumkapı gibi semtlerden dinlendiği söylenir. Çarşılı İlahî Grubu'ndaki çalışmalarını büyük bir disiplin içerisinde devam ettirir, eserlerin bilhassa usul vurularak meşkedilmesine özen gösterirdi. Özellikle mûsiki tarihinde şöret bulmuş bestekârların tevşih ve ilâhilerini meşkeder, popülizme fırsat vermezdi. Nuruosmaniye Camii'nde cumhur müezzinliğı kaideleri çerçevesinde vakit namazları müezzinliğini ve bilhassa ramazanlardaki eski teravih uygulamalarını önemser, talebelerinden bu konuya dikkat etmelerini isterdi. Radyo ve televizyonlardaki Çarşılı İlahî Grubu programları Sadettin Heper'den onay alındıktan sonra yayımlanırdı. Onun ezan okuma tavrı bugün Hâfız Necati Yaman, Hâfız Dursun Taş gibi öğrencileri tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır. Irak Cumhuriyet başkanı Abdurrahman Ârif'in, Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın, İslâm Konferansı Teşkilâtı

ve İslâm ülkelerinin üst düzey temsilcilerinin Türkiye ziyaretlerinde Sultan Ahmet Camii'nde kılınan cuma namazlarında iç ezanları Dursun Çakmak okurdu. Aynı zamanda müzikalitesi güçlü bir kasideden olan Çakmak pek çok öğrencinin müsiki alanında yetişmesine katkı sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet Muhtar Büyükcinar, *Hayatım İbret Aynası*, İstanbul 1996, s. 1274-1276; Haşim Albayrak, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, İstanbul 2008, s. 132-133; Ramazan Alparslan, *İstanbul Ehl-i Kur'an ve Mevlidhanları ve Bu Nesli Yetiştirenler*, İstanbul 2013, s. 124-125; Halil Akıncı, *Son Yüzyılın Ünlü Hâfiz ve Mevlidhanları*, İstanbul 2013, s. 54-55 (madenin yazımında oğlu Osman Çakmak ile kızı Fatma Çakmak'tan, Hâfiz Necati Yaman ve Mustafa Doğan Dikmen'den alınan şahihî bilgilerden de faydalanılmıştır).

ABDURRAHMAN DÜZCAN

ÇAMLAR

Kamboçya ile Vietnam'da yaşayan ve günümüzde çoğunluğu müslüman olan topluluk.

Orta Vietnam'da kurulan krallıkları ifa etmek için kullanılan Çampa (Champa), coğrafi olarak en geniş sınırlarıyla kuzeydeki Hoanh Son'dan güneydeki Phan Thiet'e kadar uzanan 1000 km. uzunluğundaki bir alanı kaplamaktaydı. Doğudan denizle, batıdan yüksek dağlarla çevrili olup siyasi bakımdan Orta Vietnam'ın bütün sahilleri boyunca nehir ağzılarında kurulan birkaç küçük şehir devletini içinde barındırıyordu. Adını Çampa krallıklarından alan halk Çam (Cham) adıyla biliniyordu. Çamlar dil yönünden Avustralyaya dil ailesinin alt kolu olan Malay-Polinezya grubuna mensuptur. Malezya, Endonezya ve Filipinler'de yaşayan toplumlarla dil ve kültür bakımından benzerlikleri vardır. Çam dili bölgedeki dillerden en çok Açe dilini andırmaktadır. İlk zamanlarda deniz insanları olarak anılan Çamlar, milâttan önce 1000'li yıllarda Borneo adasının batı sahillerinden Güney Çin denizine göç ederek bugünkü Vietnam'ın orta kesimlerinde bulunan sahillere yerleştiler.

Milâttan önceki devirlerde Çin ve Hindistan sahilleri arasında gelişen ticaretten Çamlar da istifade ederek milâttan önce II. yüzyılda bugünkü Vietnam'ın sahil liman şehirlerinde kendi küçük krallıklarını kurdular. Kültürel bakımdan daha çok Hint etkisi altında kalan Çamlar, Orta Vietnam'da Nha Trang yakınlarında mevcut kalıntılarda ortaya çıktığı üzere milâdi III. yüzyılda bölgede Sanskrit alfabesine

dayalı ilk yazılarını icat ettiler. IV. yüzyıla ait, Quang Nam bölgesindeki Çamlar'a ait bazı kitâbeler de Hint alfabesinde yazılan Güneydoğu Asya'nın en eski metinleridir. Çamlar inanç bakımından uzun asırlar Hinduizm'in tesirinde kaldılar; Hint tanrıları Şiva, Brahma ve Vişnu'yu yerlileştirerek Nha Trang tanrıçası olan Po Ino Nagar'ı Şiva'nın yoldaşı Uma ile özdeşleştirdiler.

Çampa krallıkları kuzeyden güneye doğru Linyi, Indrapura, Vijaya, Kauthara ve Panduranga liman şehirleriyle onların çevresindeki bölgelerde kuruldu. Bunlardan en eski krallık bugünkü Hue şehri çevresinde yer alan ve Çince adıyla Xianglin olarak bilinen Linyi olup 192 yılında Çinliler'e karşı bir isyanın ardından Han hânedanlığının denetiminden sıyrılıp bağımsızlığını kazandı. Çampa kralları komşu devletlerle siyasal ilişkiler geliştirdiler ve Cava'ya dostane ziyaretlerde bulundular. Çin tarihçileri 657'de Çin'e gelen bir Çam bağlılık heyetinden bahseder. My Son adlı tapınaktaki 658 yılına tarihlenen Sanskritçe bir kitâbede Kamboçya'yı ziyaret eden ve Kimer prensesiyle evlenen bir Çam prensinden söz edilir.

Çamlar her zaman Çinliler'in, Vietnamlılar'ın ve Kimerler'in (Khmerler) baskısı ve tehdidi altında kaldılar. Annam'daki Viet Krallığı 980'lerden itibaren, Angkor'daki Kimer Krallığı da güneyden Çamlar'ı sıkıştırılmaya ve onların topraklarını işgal etmeye başladı. X ve XI. yüzyıllarda kuzeyde Annam'daki merkezlerinden Dai Viet Krallığı, Çampa'ya saldırıp onları mağlûp etti ve XI. yüzyılda Çampa kuzeydeki topraklarının çoğunu Annam'a kaptırdı. Çampa kralları, en sonunda Indrapura'yı terkedip başşehir güneydeki Vijaya'ya taşımak zorunda kaldılar. Dolayısıyla XI. yüzyıldan itibaren Çampa'nın ana merkezi daha güneyde yer alan Binh Dinh bölgesindeki Vijaya oldu. XII. yüzyılın ortalarına doğru Kimer Kralı II. Suryavarman, Vijaya'yı işgal ederek Çampa'nın kuzey topraklarını 1145 yılına kadar hâkimiyeti altında tuttu. Çamlar'ın 1178'de Kimerler'in başşehir Angkor'u yağmalaması, Kimer Kralı VI. Jayavarman'ın XII. yüzyılın sonlarından itibaren Çampa'ya bir dizi askerî saldırı düzenlemesine yol açtı ve 1203-1220 yıllarında Çampa yine Kimer egemenliği altında kaldı.

Siyasî bakımdan gerilemesine rağmen deniz ticareti sayesinde Vijaya XIII. yüzyılın sonlarında bölgede önemli bir güç olarak varlığını sürdürdü ve 1292'de Kubilay Han'ın kumandanı Sogatu liderliğindeki

Moğol donanmasını geri püskürttü. Ancak Çampa 1312'de Annam kralının işgaline karşı koyamadı. Vietnam kuvvetleri Çam'ın merkezi Vijaya'yı 1471'de ele geçirek şehri tahrip ettiler. Bu kanlı savaşta Çam kraliyet ailesi dahil 30.000 kişi esir alındı ve en az 60.000 kişi öldürüldü. Çam halkının bir kısmı Kamboçya'ya göç etmek zorunda kaldı. Katliamdan kurtulan kraliyet ailesinden bir prens Malaka'ya, bir diğeri Açe'ye kaçtı. İsyan eden Çam lideri Che Nang ise Vietnamlılar'a yenildikten sonra annesinin memleketi olan Cava'ya sığındı. Viet kralı Çampa topraklarını küçük eyaletlere böldü ve Çamlar'dan geri kalan arazilere Vietnamlı çiftçileri yerleştirdi.

Vijaya'nın düşmesinin ardından günümüzdeki Nha Trang şehri yakınlarında bulunan güneydeki eski Kauthara şehri yeni Çam merkezi oldu. Çam kralları VIII. yüzyıldan itibaren XVII. yüzyılın sonlarına kadar bu bölgeye hâkimdiler. Ancak sürekli güneye doğru ilerleyen Viet Krallığı 1653'te Kauthara'yı da işgal edip topraklarına kattı. Çamlı tüccar, savaşçı ve mülteciler Portekizliler'e karşı Malaylı ve Endonezyalı müslümanlarla iş birliği yaptılar. Hatta buradaki Çam kralı, 1594'te Malay yarımadasının ucundaki Cohor (Johor) Sultanlığı'nın Portekizliler'in denetimindeki Malaka'ya saldırısında Cohor'a yardım göndermişti. 1692'de Viet halkının sıkıştırmaya ve son Çam başşehir Panduranga'yı da ele geçirmesiyle birlikte Çam kraliyet ailesi ve 5000 kadar bir Çam topluluğu Kamboçya'ya göç etti. Viet krallarının nüfuzu altında varlığını sürdüren Çamlar'ın son kalesi Panduranga da ancak 1832 yılına kadar bağımsızlığını koruyabildi. Böylece kuzeyden güneye doğru yayılan Vietnam Krallığı, Çampa topraklarını 1835'te tamamen ele geçirip Çamlar'ın bağımsızlığına son verince Çam halkı bölgede bir azınlık durumuna geldi.

Çampa'da İslâmiyet. Çamlar'ın müslüman olmasında, IV-VI. (X-XII.) yüzyıllar arasında bölgede yoğun faaliyet gösteren Arap, İran, Hint asıllı müslüman tüccar ve davetçilerle VIII. (XIV.) yüzyılın sonlarına doğru ticaret amacıyla bölgeye gelen Malaylı müslümanların önemli rollerinin bulunduğu genellikle kabul edilir. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren Çampa sahillerindeki liman şehirleri doğudan gelen müslüman tâcirler tarafından bilinmekteydi. Nitekim III (IX) ve IV. (X.) yüzyıllardaki müslüman coğrafyacıların eserlerinde Sanf ve onun batısında yer alan Komar'dan bahsedilir.